Otto Schneid
Papers

Ch. 1 Problems surrounding Chagall

62:46

48

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/ottoschneid62_46

פרק ראשון: בעיות מסביב לשאגאל

מיקרוכאוס, מסה על התת-הכרתי.

לא קל לנו היום לחזור בדמיוננו אל השנים האחרונות לפני 1914 ולהבין לעומקה, לצחוק ולהתלהבות שעורר שאגאל הצעיר; בינתיים עברו עלינו הרבה בלתי רגילות והתרגלנו להופעות קשות להבנה. באור מדעי או ענייני לפחות בעל-ערך לא הצליחה הבקורת לתת עד עתה; כשנעשו נסיונות להסביר את הקומפוזיציות המשונות על-פי עקרונות אסתטיים או אפילו מתוך שיטה אסתטית, לא קלעו למטרה כי מהותם של דברים אינה בעקרונות ואינה בשיטות.

~~לפני~~ לצורם(?) ~~שהגיעו~~ שהיו להרצות בתנועה המהפכנית של האמנות האירופית ~~לפני~~ ערב פרוץ המלחמה והיו בה גורם מכריע, כבר קדמו בהתחלותיו ברוסיה תמונות אחדות שנתפרסמו רק אחר-כך וכבר התקרבו לעיקר. ב-1908 מציג שאגאל להראות את בין נרות דולקים באמצע הרחוב בין בתים או צריפים של עיירה דלה ולהעביר [illegible] משם רשם מפנים הבית אל החוץ; אשה ששמלתה הלבנה צורמת מעל ...הרחוב מתנפרת בצרנעותיה הבוכות, מטיטו הרחובות ממשיך את פעולתו בלי שים-לב, על גגו של בית סנדלר מנגן כנר. בצניעותו של תלמיד עדיין לא הרגיש, כנראה, להתפרק כולו. וגדרבו, ומחזה ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ הרקע הדלה (משנת 1909) לא היה בו האומץ ~~[illegible]~~ ההלויה שבאוסף ~~ז'ורז' ברנהיים~~ ~~[illegible]~~ ז'ורז' ברנהיים) ~~משנת 1909~~ שבו כפת הכנסיה המתפוצצת, ואמנם עוד ממשיך קיום של אותה תמונות ~~באותה~~ האמת מ-1908, (השייכת לאוסף דריפוס ~~[illegible]~~ בפריס), אך בתמונת החתונה מ-1909 שרכשה אליס מנטו ..) ובתמונת פנים-הבית „לידה" שבאה שנה אחת אחר-כך ונמצאות או נמצאה באוסף ארונס ..) ~~ההלכה~~ בהנובר ~~משנת 1911~~ וכן בחתונה" העשירה יותר בהדרגי צבע (באוסף מוספי באזל) ~~נכרת~~ נסיעת-מה. אולם פריס באה ~~לא~~ בהשפעות צוריות מדוללות ביותר; הלא ~~מאטיס~~ פיקאסו, ~~אנשים~~, פיקסו וברנק לא שולו הרבה אם ובנו אז לא ודוגמתם נתנו בשאגאל את האומץ להיות הוא, להתפרק כולו וללכת בלי מעצורים אחרי מה שפעם אותו.

לפני הרקיע הלילה עומדת על הגג ליד האובס הפרה ועגל עם גבר-אדם יונקים ממנה כשיורד באויר גוף של אשה מדולה ובוצה בלי-חלובה בעוז שרואה נכרד מעליה ומרחף ואולה; כנסית כפה שנראה כצעצוע ~~מסומה~~ מציצה מן הפנה התחתית-ימנית ומסמנת מקום מסוים. בין העשרים-וארבע נהנה עד כבוד

2

שכרון מזוי-מזכנתו ומתמרה בקהל ומכרכר על-ידי הכותרת „לרוסיה, לחמורים ולאחרים". על החלון של „פריס מבעד החלון" יושב חתול ופניו פני אדם, בחוץ נראה ראש יאנוס; מלמעלה מתקרב איש ומרים ידיו; למרגלות מגדל אייפל נראים איש ואשה כמו שוכבים כשראשיהם נוגעים זה בזה, אך אין זאת שכיבה ואלו הם מתנועעים על שני מישורים בלתי ריאליים בקו האופק של התמונה כאילו משולל כחות משיכה מותכים ימינה ושמאלה. תמונת עצמו באמסטרדם מסכמת את שתי ההרפתקאות: יד הצייר בעלת שבע האצבעות נראית לפני התמונה ההיא של בין הצייר ומשמאל למעלה מביטה „פריס מבעד החלון" כמעט כמו קדם. שלל תאוות משתולל בהזייה הסמואית „~~גלגלתא~~" „מוקדש לכלתי": המוטיב של הראש הנפרד חוזר ב„שעה שלש וחצי" ו~~[illegible]~~ [illegible] במטבחים. „החייל שותה" (1912), ~~[illegible]~~ קספתו עפה מעל ראשו ובשתי דמויות בזעיר-אנפין חוזר הוא עם בחורתו על השלחן ברקע משונה. האופי הדמיוני של תמונות אלה נראה כמעט מאומץ בציור משנת 1912 ..) על גבי עגלתו מסיע סוחר-בהמות פרה שנרבעה. מאחוריו נראית אשה הנושאת עגל בזמה לרגע הטוב שהתפרסם בנוסחתו העתיקה ~~[illegible]~~ הנוצרית בפלון הראשון [illegible] נשפרים ~~[illegible]~~ ואנחנו רק נתקלים בהפתעה אחת בלבד, זו של עובר הנראה כבר מגן מתלוי בבטן הסוסה המושכת את העגלה. להתפרקות הנזונית ~~[illegible]~~ הדמיון בראוני והנגר", אומר כ. תפה בבריסל. ..)

..)

..)

..)

3

(או שלעצב?)

את הבלון הכושן מאלויים ראש גבר ירק והאשלעגל של רב מַלְיֵם, והשני נראים בפרופיל
ומביטים זה אל זה. בין הראש פרחים מעלה הפורחים מבין פעם בפעם בדמיון!
של שמואל ~~יבתך~~ ברמן פני הבהמה אוכלת שבה ומופיעה בתמונת דומה ואשה
חולבת אותה, ואילו מעל התכר שברקע נבנים בתים רוסיים, חלקם כרגיל
וחלקם עומדים על כותשי על גבי אותה כבר, ~~אשה איש אשר בגבו~~ וביגו
מעל ואשה על כותשה, או ביתר דיוק, אין היא עומדת על ראשה, אלא מתהלכת
כבת בשר-ודם, על איזה יסוד ~~בנמצא~~ שמעליה. תבלין נוסף ניתן להציה
הצוות על ראש המביט מתוך כנסיה שבבתי הרקע, ומגלו כמתכנן בנות
הרבין. "הרב" ~~שבאוסף~~ שהיה כמן שבעני (1914) במוסקבה (1914) מחזיק בידו
לולב ואתרוג ~~וכדמות צעירה הריהו מגיע עוף~~ ומעל ראשו הריהו מגיע
עוף פעם כדמות צעירה. בתמונה "מעל ויטבסק" (1915, באוסף זכרייש, ~~שהיתה בהוש~~
טורונטו) על בעליה היהודי הנודד עם שקו; וב"יום ההולדת" (1915) מנשק
את האשה העוברת בחדר בתנופה חסרת כבד איש צעיר המרחף מעליה,
ונושק את צווארה, ואחת מתמונות עצמו הבלתי ישירות המרגלות, בתנופה
מושכת פנים בצוות תנאהבים "מעל העיר" (באוסף לאמנות תרבותית במוסקבה)
בשנה 1917 מגיעה עליה רבה: ~~...~~ "הבטיל" (לנינגרד) עם בלה, שהוא
מעל בדהלה למרומים ועל כתפיה הוא רוכב בדיוק הכפול עם הציע כנער משתולל,
במחסה של כנפי מלאך הניתן להציה את סיומה העליון. רחשושי בכנפיו
חוזרים ביתר עוז וביתר תכרות ב"מרכבה" (לנינגרד): כמו שבתמונות הנוצריות
מתקרב המלאך המבשר לעלמה המתגללת, כך קרב הוצנז המלאך לציור הזובה.
אחת התמונות של מתחת סוערת מבקש הלב ראש מעלה תמונה
"התגלנה" שבלנינגרד, עם המלאך המבקר, עם הכנר על העף שברקע
של מתה - הלילה הזה ואם הכהבה הצעירה בתוך פני הכלה. הציורים
שעל מחי קירות התיאטרון הקאמרי היהודי במוסקבה (1919-1920) אמנים
מתרעבות, ראשים ואברים לפרקים אלכסים עם הכלל. סלטולים שהתלקשו בגוף אדם, נבללים מוגשמים ובדמות
מכרכרים כמעגלות כמגבלת את סופה על אבי הקירות.
~~בדקות היצירה הסובייקטיבית עם פרות ותרנגולות מעוות וקוות~~
אמנותיים רוויים לציון הדמונית הצבעת מעוררת זכרונות הסטורים
המלך בתפאורת בציורי המתכור המפורסם ~~הפראלרה של~~ ה"הצורות" של שלמה
בקולנשט, מראות בתוך המשך זמיון לו שהיה באוסף דוד קוויטמן ויחזב באוקראינה
כעשים, מנגנים נרקדים על יגיהם. פרות פרוע וציורים אנושיים והמשיכים
את הציור האוספרסיבי של יהודי אשכנז. הדף ההוא מייצג על הצד הטוב ביותר
בימי הביניים.

עי' יוסף שדה ... יש קרבה [illegible]

ט

למה צייר שאגאל את כל התמונות האלה ככה? מפני שהכל עלה על דעתו ככה.
בעזרת הפסיכולוגיה המודרנית, ובייחוד בעזרת פרויד, נתעשרה עד מאד ידיעתנו את החיים הנפשיים ויתר-הכרתיים :). באישיותו של אדם אינה נראית לנו עוד כל-כך פשוטה וכל-כך מסודרת, אלא ~~כל-כך~~ רבה ואף תפה כאשר ראתה אותה הפסיכולוגיה הטרום-אנליטית שסבבה את התודעה לבבה. זאת התודעה היא בעינינו רק מבחר מוגבל מאד מן התופעות של ~~כוחות~~ איתנים הנאבקים במעמקים; צוויליזציה, חינוך ומוסר עורכים את המבחר, ומרשים לכוחות "התחתיים" שהם הנתונים היסודיים, לעלות על-פני התודעה, אך הם המצנזרים את הכוחות האלה. בעוד שהמוחנו מסדיר את החומר שברשותו על-פי הקוסמוס הקטן המכונה אדם ומתיימר לשקף את הקוסמוס הגדול, פוקחים את עינינו החלומות ~~[illegible]~~ החוויות עלינו ימים, לראות את העולם אשר בנו. עולם של

יצרים וצמאים מכתיעים, מבהילים, מביישים ומצחיקים ומתמיה. לכן נוטה תודעתנו לדכא אף את המותר ~~על את ואשר לאפשר להשלים עמו~~ ואינה נוחה להשלים עם ~~ואני~~ תפלותיה. רק פסוקים ושברים, פרצים ושטים, מתמכרים בהן של התהתעתדות המיומלות למשחק האבסולוטי ולסיפוק האבסולוטי של כל תאוה. ~~תרבות, כלומר זו של הקבלה~~ ~~זו של החיים~~ הכוחות ויצרי התרבות נובעים ממעמקי הנפש ואילו עצובה של חבלות, מסגרותיה וצורותיה מעשי התודעה הם.

(1) מלבד (7) באמנות (6) ברת (2) השינה (3) לתכלית ההגיון של מחנה, (4) לתכלית הבוא ונכריין, (5) ליסוף הצרכים השכליים, ~~אולם [illegible]~~ ~~צרכת~~ גם השינה ננתקית, היא רבצים ולתשוף את סודות הנפש והתת-הכרתיים. היא השינה המביאה את הציור, הסובל עוד קיומם של עצמים, לידי תבונות חזונות שמחוץ למציאות, אל כוח שבהכרה, ואף לידי הנסיון לעצב בעזרת העולם החיצוני את הנראה בפני ובפנים. כבר עם האימפרסיוניסטים היה מנוי ומאז לצייר כל דבר כאשר ראהו; בשם ראיה ואמנם קראו אך רק לכניסתן של הופעות אופטיות בתודעה. מכאן זה, כל של הצבעי האוכרים ושל פריחת האמנות בנים ונפלאות, וזו של המהפכה הנחנית ונכנסת לחוצרת תופסת, ואחרי הכל

(..)

[האוירה ספוגת]
מתוך ~~העולם הנפשי של~~ התסיגות, היה מוכרח לבוא הצייר שראה וצייר את העולם
כמו שהוא פועל בנו בטרם תספיק התודעה לצור אותו. הפעולות
הנפשיות הקובעות את אופי הציור הזה זהות עם אלה של כולנו, אלא שאין
יודעין. אמנם אנחנו מתמסרים לחלומות-יום לעתים רחוקות בלבד, ואף את חלום
הלילה אנחנו מקבלים לידיעתנו וקובעים או רושמים אותו בצורה כלשהי
מתוך איזו התכוננות מגעית או כשאנחנו מייחסים לכך איזו תועלת אחרת;
נטייתנו להרהורים שישוטטו בתחום אמור ומשוחררים מכל, תתנגד בדרך
כלל התמהה לספר שחנוכנו השריש בנו. שמואל פרץ דרך גדרי אלה
העריכות של הסדרים המקובלים; בלכתו אחרי כל בן-ניד שהתעורר בחדרי
לבו ואחרי כל בת-קול ~~שנשמע~~ שהדיה נשמעו לאזניו הקשובות, עבר על
מגבלות התודעה והגיע כביכול אל אזור קיום עברי של ההוויות, שבו
טרם התלבשו מראותיה הסופיים ויחסיהן ההדדיים. ~~[illegible]~~ נוסף על עשותו לנקודת
~~מוצאו את העולם החיצוני~~ ליסוד או נקודת מוצא את העולם החיצוני,
הנראה לנו כאילו היה קיים קיום אובייקטיבי מפני שאנחנו מתנהגים
עלקת הנפשיקה להאמין באובייקטיביות כאילו, הרי אין זאת אלא הקבלה
מתוכית לפילוסופיה האידיאליסטית ואין בכך משום הצטרפות אל האמונה.
בהקניתו את הבכורה לנתונים הפנימיים, הנפשיים, נמצא בוחרים הקצוצים
והמעוטפים, בבניינים ההפוכים, בדמויות המרחפות ובבתים הגדולים המאוירים
על מצבים- ~~[illegible]~~ משונים שנבעו מן הסדר ה"טבעי"; ולא נתחוו שנוצרו
אחרי נתחוו, ולא מעוות ולא מסולף אלא מצבים ראשוניים,
קדמוניים, שהיו קיימים לפני הסדר ה"רגיל". עיונו של צייר כזה
כמדריך אל סבכי- הרחוב הנפשיים, דומה לזה של ספרו
-חלומות והאסוציאציה הנפשית של חולים ובריאים.
~~הופעתה של תורת הפסיכואנליזה על אודות התת-הכרתי~~ :)
כמעט בעת ובעונה אחת עם דוגמתה האומנותית התת-הכרתי תפקידיו
נתנה מקום לחשוש שתהליך היצירה הציורית האומנותית המאולפת ביותר,
או עצבוב מאת המחקר המדעי. רק ההכרות האישית קבל דחיפה מנוגדת
את הספק הזה. ~~לאורה~~ נראה אפילו ~~באמוני, ותחת~~ [ראשונה וכמו תמורה מאוחרת וסוריאליסטית] עם האמן בטלו
ואין אף בינלתי להבין את המסה הזאתי בתבונה מתכונתיו ~~חידה~~ מגעית
~~הענקת~~
ב׳. העיקריות והיא תמימות ואמיתית, אם כי לא פטורה מהשפעות שנתערבו
במשך הזמן — על עקיב החלום בתהליך יצירתו מספר שאגאל ב"חיי" (תרגום מאת
משה לוין, "דורון" ~~לבוא~~ לספרות יפה, תל-אביב 1951): " . . . . "

[~~ההבגאונה~~ המכונה בתרגום של מ.ל. "התגלות" היא ~~"שמחה"~~ "מראה" [illegible]]

רק למראית-עין שוררת כאן הפקרות, כי במקום החוקים הקלסיים קובע
[illegible] [illegible], ובמקום העקרונות האמנותיים המוסכמים, השתלט בעמק[illegible]
הזה. כן משתלט [illegible] הציורי [illegible] ביחסים מוצלחים בין הצבעים
לבין עצמם ויחסי שווי-משקל בין גוש למרחב. [illegible] שבין הפרט לכלל [illegible]
[illegible] אלה [illegible] [illegible] האגודים והחסרים.
הנסברת האמנות [illegible] על התרחשות נפשית טרם הנרתית,
[illegible] עם [illegible] [illegible] רצינותו. כי בלבו [illegible] נודעת לה כלות מצב אחד
במצב מוטנת, ואין מצב אחר במצב מוגבלת: [illegible] בעל האינסטינקטים
[illegible] שלמנו לראות [illegible] בולט ובפרוזי, בעיני נמשל לו ברצינות, וזה [illegible]
[illegible] [illegible] מנקודת הראות [illegible] כמשחק הרי זה מנקודת ראותו דבר נחוץ
יותר, [illegible] שטעמה ונמוקה עמה. הדהות הפרימיטיבית של רצינות
עמוקה ומשחק עמוק, הנכרת אצל שאגאל [ואולי] בכל אמנות [illegible] [illegible]
חשיבות [illegible] [illegible] הפרט [illegible] נוללת לפנינו את הדרך
אל הכלל שבקרקע.

מסקנות

עד עתה עמדנו רק על עבודות כוללות של שאגאל, המתעדכנות עם יחס
למציאות שונה מן ה"רגיל" למציאות [illegible] [illegible] את המציאות לנקודת מלבונו,
[illegible] חלק אחר של מפעלו ויאמר לנו "פרשנו", ואם [illegible] לו אין ראשית
[illegible] בתוך שנים מסוימות של [illegible] תולדות האמן. בחלק זה כוללות אמנות
מרובות, ושק בהן [illegible] ריאליסטית [illegible]
על עבודות השנים הראשונות נוספים מחזות כמו "צלם המנהבים" (1911)
ואם "הצלם השחור" (1914 ..), [illegible] ציורי פנים-בית, כמו "התבה"
משנת 1911 ..) "המספרה" "שבת" ותמונות של בתי-קברות, כגון [illegible]
משנת 1917 ..), ציורי-נוף ובתים מסביבות ויטבסק, כמו "הבית האפור"
[illegible] ו"הבית הנכחר" ..) וכן בשמן, בגואש, בתחריט ובראש-ידי, האנשים
[illegible] המרובים של חיי העם הרוסיים והיהודיים, הקל [illegible] מתחתית
הפרולטריון ועמו בצער-בגרגות ואחרון-אחרון חביב — ההנצחות המרובות
של קרובי המשפחה.

..)

..)

..)

7

יצירות הקבוצה בה עסקנו בראשונה, נתבררו כתוצאות מתבוררה ואינטרוספקטיבית של
היוצר אל חייו הנפשיים שלו. דרך ההשתקפות של העולם החיצוני ההווה עם כל
ההבדלים שבצורה, במנים מובהקים של נרציזם, סובייקטיביזם קיצוני, ואשר
פירושו הפסיכולוגי, בנטיה החזקה פחות או יותר להעמדת האני מעל העולם.
הגישה הנובעת מרגשות נרציסטיים מורידה את העולם בדרגה עד-כדי-כך,
שאינו נשאר אלא בתורת אורח המעורר את התנועות השונות של האני. עם
כל התדהמה על כך [illegible] נתעלם מן הפרדוקס שבהפיכה כזאת ונבין שמאותם הגורמים
הפסיכולוגיים צמחה אף תורת ההכרה של קאנט. אולם, לגבי הסובייקטיביזם הבלתי-
מרוסן של האמן היוצר, שונה לעתים הפכו, הוא הצורך להכנס לתוך המוצגים
ולהיות בהם אפילו עד-כדי ביטול עצמו. בדור הרומנטי של שאגאל, נכר אותו
צורך [illegible] קודם, הדבק המושך אל ההוויות. ביצורי הקבוצה האחרונה,
ברור לאחד מעקרונות החסידות, היא ה"התלהבות" :). העקרון הנגדי חי באהבת
הרומנטיקה, האהבה הדמיונית, נראה את
בהמולת-בית. כאן נולדת והולכת מסורת הנפש והתעמקות האינטואיטיבית,
ואת התכונות האינטימיות ביותר של אומנות אסיה. יש והיו מתקשרות או משתלבות
עם הגישה הנובעת לה. הגישה "הרומנטית" היא שביטויה
את נפש בהמתנו :). את בטויה העיקרי ביותר מצאה בעקרון הצדקה הודע
אחר של חסידות, זה של ה"שכינה", המתגלות את האיתנים הפנימיים אל הרומנטיקה
חסר כל סדר של דרגות באהבותיו של שאגאל אינו לפי רוח היהודי
ואף בצד של צמאים ותסרי נשמה" נכר איזה שוויון, והרגשת הנתינה בכל אולה,
מחולקת בלי אבחנה ובלי אפליה; יתר-על-כן, הטפול הצורי בתציר,
בצורת העלמה, בכל מתמוטט ומסכן לעשן, מראה אחוה מיוחדת
להיות קולות-ערך או בצורות. העקרון הבא כאן על התכשורת
האומנותית, עם הוא מעקרונות החסידות, להוא שיורדה ב"שפלות"; הירידה אל
הנמוך ואל המושפל, אהבת הקטן, הצנוע, הבלתי נכבד. אין להתעלם מכך
שיש כאן התחלות לכעין פנתאיזם במחשבות החסידות, אם כי
לפנתאיזם מיוחד של העניים, המדוכאים והמקופחים, והוא אין סוציאליזם מיסטי;

(.. René Schwob, Chagall et l'âme Juive. Paris 1931 ("... un manque
de hiérarchie dans ses amours").

הכלל עם חיות ודוממים. ואילו עליזותו של שאגאל היא כוח עצום כנגד נטיתו לאבל ועצבות; פעם תסתתר במחבואיה ופעם תתפרץ ברינה וצהלה בלתי מרוסנות. עם זה הוא בן נאמן של עיקרון מעקרונות החסידות, "והשמרו", הנובעת מן הגבעה החסידית, כי התגלות אמת באה רק בנפש שמחה.

לבסוף נמצאו עוד הקבלה אחת לחסידות באחת מתמונות שאגאל, שעליה כבר עמדנו. היא תסכר הרוק או תסר שמירתו המאמשית לפחות. למעשה נלחמה תנועת החסידות במלכות נגד ההערכה המוגזמת של למוד ויגיעה ובלי-חשש גם נגד החוק הכתוב, עם הבינה היהודית הרבנית את חזונו והביעה הסופית של החוק ועם עמה המערכה להביא את השבת לידי כך שלטון מוחלט. לעומת התמונה של שאגאל, נכר משחק נמרץ מאיר עינים בפיקאסו המדבר על המקרה והשרירותי של המצאות מקריות ושרירות חדשים, שיש בהם בעל-צורה חוק חדש (כדי להגשים כוונה). החסידות עמדה לתחיה כנגד הטכס, לכח-הנשמה כנגד התחכמות האלומדה, ובזה גם לעניים ותסרי ההשכלה כנגד מעמדות נשואי-פנים. בסמל התמונה של כל אלה נעשה רשום-יד אחד ובו יהודי המתענג בשמחה ומגיל את החוק הכתוב. בדרך המהפכני הזה משלים את הסתברות המשכנה והחי של ירושת החסידות בזמנות היהודי הרוסי, ואת הסבר התחדשותה מרוח התקופה שבין המהפכה הנכשלת משנת 1905 ובין המהפכה 1917.

המוטיב היהודי

מן האמור עד עתה מתבאר, שהמוטיב היהודי לא היה לשאגאל כבמה שאפשר להתלונן. בשנת 1929 כתבתי בהתלהבות על "רבי" (1912) אחד הרבנים שלו: "בפנים הזה נפגשים השטן והאל-שטני, שבאגם היהודי והפלפוליות התריפה ביותר מתמזגת עם לבת הדבקות לעומת אלוי כזה ואמנם תחייה שאר האמנות המציירת יהודים." מאלה אלה לא נסתיים אף היום ואציג דרך על דמבראנדט בלתי מושג וצדיק, ברם, בעומק אהבתו את היהודים הגיע הגאון הנוצרי במערבי עד העכבה, ואילו את הזמן היהודי על הלם

*) האמונה עברה מאסף גורלי ... אל זה של פלסטיניים. אח"כ נעלמו עקבותיה מעיני.

יחס כזה. בשבילו היתה תמונת היהודי מעין זגוגית [illegible] או מגבש
אובייקטיבי של שקולו עצמו. ~~אולם הראייה הנוקבת מצד האחר~~ התבוננות מצד הזר
[illegible] ראייה אמיתית עד-כדי ~~הגזמה~~ או אירוניה גרוטסקית. ~~היא~~ ראיה כזאת ניכרת
בבמה ~~בציורים~~ בתמונות ובתמונות שבהם הוא צייר את עצמו בטלית, וכמו
כן בטבלה שבהן כמו התבונן אל עצמו ממש.

בין אסיה לאירופה

התופעות ~~הבולטת~~ הבולטות הדמות העממית של הבלגן, שכמו
מתרוממת מעל עננים, ובציור הנוף המרכב מקטע קטן של טבע
בסגנון הראשון מן המזרח הזין-סיני בעמקו האל-זמני, וכן בתמונות
של יצורים מרחפים וחיים ~~המופיעים~~ הנמצאים בבדידות מוזרה בחלל הבלתי מוגבל,
תמונה ומונות המזרח הרחוק את מיטב יחסה אל העניינים הנצחיים. צורת
קומפוזיציות כאלה ~~[illegible]~~ ותכון הרוחני המיוחד צריך למערב. אצל מגלי
האמנות והמערבית ~~[illegible]~~ נמצאו רק מעט מאוד רעיונות-ערכה המזכירים את
אלה. יותר מאוחר מתקרב לגישה הרוסיאנית דווקא, המרים עם הנו את
ישו הנוצרי נזמיות מונומנטליות ואחרות מעל הנוף של מטה, ומעביר
אליו הרמשה של העולם ומלואו כרקע המחזה.√ ~~אולי מסתבר הקשר~~

~~[illegible]~~
~~[illegible] (מונומנטלית)~~
~~מונומנטליים [illegible]. מכחיני לאות [illegible] עד [illegible] ממעינות~~

מייחד עליה דברים ואחדים. לשון הבולטה ואחת ביצירות שאגאל,
שהזכרנו קומפוזיציות כמו "היהודי" (1913, אוסף ~~[illegible]~~ שייכות מוטיבים של תעופה
הקטנה "הנמן" שמעל מעל קמות עד מבה קוסמי. שאגאל בזמן ~~[illegible]~~, הפרידה
שנפרש את המימדים העניים של דמויות אלה כבנתו, ולנושט
~~[illegible]~~ כיתוס- ~~[illegible]~~ ההבדל שבין הקרוב לרחוק, ושלו נראה בדמויות לאור
צעירות את ההקטנה הפרספקטיביות השגורה; בדרך פרימיטיבית
למדי מבוטים הקטנים מלמטה אל הגדולים

√ בהופעת ~~[illegible]~~ אמנותית (לא רק גם אנושית) כזאת [illegible] ביותר, ~~[illegible]~~, מאחר אולי (בן מבוגר)
של לצוות מאמינות אוניברסליות באופי.

ומדריכים אותנו לפירוש הרצוי. האם יש בקשות המתבטאות. כוון ל
ובמרסוואי יותר מזוהרות כדי להכיר הקבלות
שמיות? ההגיעו אל שאגאל דרך רוסיה, הפגולה הסתעפויות
מכלות ששרשם באסיה, התיכונה או המזרחית? האם כוון נכס מן
היינסים הטל-אסיאתיים?

אחרי 1922

בתבוללתם של אנשים וצורים נראים אפילו לעינים אינדיבידואליסטיות
שני גורמים סוציולוגיים קבועים: הראשון הוא תפקידם יותר קטוי
לזכרי הזמן הגלויים והנסתרים, ובתפקיד זה הם נראים כאילו
עברו לפני עצמם. השני הוא חלקם בעצוב פני דורם ודורות עתידים.
בניגוד לגורל המאושר יותר של הקדמאים המגוללים, זכה שאגאל להשפעה
רבה על אמנות התקופה בהתחלותיו לפי מעשי ימי תסיסתו
קבע לו הזמן את הגדרתו בטפס הידוע. בטפס כזה יש כדי לשבות
ולסכן כל מי שלו נספה בתקופת מגורתו ונשאר בחיים אינטנסיביים,
בשתי סכנות רוורבות בשנו דרכו מזה ומזה. כוחו של האחר, הזר,
הדוחף אחריו, עלול להבליע עולתו; או שהוא עלול להשתעבד לחסד
הנעורים ולגזול את פריונו עם פריון בתחנו עצמו. הכשרון
שמצויים A שלו רב ואף בלי
הרבה תפישום, ידע עתה וצעד בשביל הזר והמסחרר שבין
ההתהוות:

דמות האור של כלה מרחפת לפני בעלה אל מרחב התמונה, עמה
ורדים ועמו הפלטה. מה אינפנת שמינן מחזיקה אותה ושמאלו מפעלה
את המכחול! הספיריטואלי שבדיוקן הכפול הזה (1925, אוסף גוגנהיים, בריסל)
כמעט שהתקיים עם הקרובה לודאי. פרטים על-מציאותיים ואשקלים התנכל
ועוד הם מורגשים, אם כי מעט נראים. בדיוקן עם הצעיף, נראית הוינוס
המצוה ומתרגלת ברוח קלאסית, בעוד שברחב כתנוה היא מסוגננת בדומה
לדיוקנאות החקויים הלבריים הידועים של יפן ושל הרנסנס האירוני.
במאלאך - הצויר" המתנף אמן חוזר ומגלה האמן את האוני-העליון, אף במאוגלאי"
(1925, דה-נואוי, פריז), וכן בתמונה השלוה של הנפרית, המשקה חזיר,
ובמספר צוירי טבע דומם, שבו מסתתרים סודותיו בין השורות: אנחנו שואלים
את עצמנו, אם אין הוא פוסח על שתי הסעיפים. אולם דוקא המהותית
ביותר בנדירות התרשמות, שבתקופתו הרומנטיסטית תובעת לו האופי-רגולריות
את חלקה בלי כרוזה ומקרבה עדינה, יש בהן כדי לעודד את אמונתנו
ביכולתו החיים טובים הדלתו.

11

"ליד החלון" (1928), שלפניו מרומם מגדל אייפל, מביאה אשה בעלת הכנפיים זר פרחים אל הנאהבים. טבע-דומם, פנים-בית ונוף מתמזגים בקומפוזיציה משנת 1928, השייכת לז'. ברנהיים; הפרטים אומרים טפול מדייק-מלטף, וכל-כולה כחלומות. ככה גם נראית אשה ערומה על ספה ומסביב שופעת צמחית חממה למרגלות המגדל; למעלה ברוח שוכן איש בעל-כנפיים, אל האשה מתקרב ומנגן בכנור תרנגול החובש ~~כובע~~ מצנפת רוסית. אולם אין הוא מחזיק את הכנור, אלא זה נמצא איך-שהוא לפניו; פעולת הנגון נשארת בלתי מוסברת. באותו האופן התיבה (אם "נושאו") הדם המנגן את ~~ב~~פעמון-המטוטלת הנבדד מעל הנהר (1930) ובאותו פנה בלבנו מהדהדים דברי אליפז התימני "ורוח על פני יחלף תסמר שערת בשרי", איוב, ד', טו, וזמן נצח מנשבים ברוח הזאת. כזאת "הרוכבת בקרקס" (1930, אמסטרדם) הערומה למחצה על גב סוסה החסר ינורר (1931). כזה הוא גם הנאהבים שבתוך הלילך ~~והתנזו ההההמרתף~~ בגומרטל מעל ~~וזה~~ מיתרנעל ההוא למגרה עם הפרה הלבנה. "להתציק" את הינני ליד איש-התורה (1933). ~~המטך~~ המנטליות המזרח-אירופית, ~~ש המאיחסה~~ שעולם הססטוטיקה והדינק ~~התציק~~ הוא בתצקת תפלית בעיניה, תפלה בעצמה ירושלם-יד ~~והת~~ המוקדש לסיבים. הנה הם הוקדים ומנבכרים על פעמים הרוקדים ומכרכרים עם הם, ומניפים מנחוליו ארוכים ואינם מתמוטטים ואינם נופלים — הגם אין זה בואכם הסהררי המהלך בבטחה ובאמונה בשרביטו כיקרה, "איש-האוויר", רכינלבי המזרח-אירופי? (אין להם מתפעל שאומר גם מצלי צאופלין[*]).

ברי, שנטיות כאלה אין נוחות ביותר לקביעת תבוננת ברורים בין פולים למציאות רק היא הבעייה, היא צרה, אין לה חקר, ואולת החלום היא ~~המא~~ החולבת הטבה. ~~ליא~~ מימי צורי-החלומות הקדומים ההם ~~בב~~ צבן קני המבנה עם בעולם ~~ב-המשוש~~ ענין למשוש אשר מסביב לנו. מעלה ומטה, כנוב וצהלה, יאוש ותקוה שנו את מקומם מאז שנת 1914 לעתים טריך קרובות, ~~ש~~ עד שאין עוד טעם בשפוט האמצעו שמצין בתמונת העולם ההוא: החוויות של שכיכת-הדמים בין המעצמות האימפריאליסטיות, של הזעזועים הכלכליים העמוקים ושל המאבק בין מהפכה ובין ריאקציה ונצחונותיהן ומפלותיהן המתחלפות, נטלו מכלנו את ההרגשה המיטיבה של ושיבה, בעולם יציב. ~~אם~~ שפתחה השפעתה של אמנות שאגאל בשנים האחרונות, לא נזקף את ההפתעה על חשבון

פני אמנות חדשים בלבד, ובהם גם כאלה שקבלו מאת שאגאל דחיפות מפרות ומקדמות. הסבה העקרית היא, פתיחות פלטתו עקב כשרון ועושר שמצינה האמנות הצבעת על המאורעות תקופתנו ~~המטרפת~~ שזורעו המוסיקה להתרחש בימינו ובלילותינו.

כנגד מתן הסרגנים שהאמן הזה נתן לזמנו, עלינו לשאול גם את "השאלה", מהו קבל ממנו. לנגד עינינו במיוחד שני יסודות, הראשון פועל מסביב ל-1912, השני באמצע שנות ה-20. ~~הצע~~ המסתער הצעיר הוכרח כמובן להתרשם רשם חזק מן הקוביזם כ*צעד לא השיטה בין לחמים השאגאליזם. אולם ~~ב~~בית הספר המערבי הראשון לא נתן לו אלא לקח שטחי ומעט צורה. בקומפוזיציות כמו "תשעה שלש ומצי" או "שאגאל אל אפולינר, סנדרר, קאנודו וואלדן" או "גולגותא" ובטבע-הדומם "מסביב לשולחן" הריהו משחק בקוביזם בלי לנגוע בבעיות ~~ה~~ יסודותיו ובלי שאלה תמונה בו ובוגיו המאמן אומנ ומתגבשת במושגים ברורים, כי לא היה נבר ביותם התם, שלא פרט סתר את דרך "הראייה" הקוביסטית. ~~ולא היה ספק~~ מתמלה

~~בתחום~~ מבחינת הצבע, היה הצייר שהצעיר הביא מרוסיה, רב כוח, לוהט ולעתים כתמון, אבל עוד ברברי כתמונות הצבעוניות הקדומות של האיקונים הנוצריים. בשנים הראשונות בפריס לא חל שנוי באופי צבעו. בימים ההם היתה האמנות הצרפתית דוגמא יותר שלילית מאשר חיובית: אחרי שיא הצבע ושפל הצורה אשר באימפרסיוניזם, התחיל ~~ב~~בדקסיזון ומבר ואחרי מותו מאבק חדש על הצורה, והצבע ירד מנכסיו. רק אחרי 1920 שבר ותלה באמנות צרפת התלמיד-מה של הצורה, והצבע ~~לשלמות~~ לעושר חדש. רק אז למד שאגאל מאמת מן הצרפתים; מן הבושם נטול-הכבדות שבמסורתו, מן הפשטות והמאושרת שבשפעת הקל ומן הנגישות והמעדנות שבהבעתה, קבל גם הוא, וזה מקשר אותו ~~במישור~~ במישרין לאמנות הצרפתית של ~~תק~~ זמננו, ולפיכך בעקיפין גם לעברה הגדול.

במחזור „הקרקס" ובציורים על אודות נושאים של ~~לב~~ לה-~~פונטן~~ פונטיין,
ייתפרק בתנופות גדולות הגולל במשחקי הרהורים בלתי מרוסנים. שנות אזל-
העמידה הוסיפו לתת פרי לא מאות טעים, אך נדיר יותר. כבר בהתגלות
מן הקומפוזיציות הרגשות, כמו „התפרה הגדומה", ועוד יותר בחזון
„המרגלה הזוגה" (1933), מבוטלות ~~של~~ העליצות ומבוטל המשחק,
נחלומות אחרים עולים, חמימים ומרוממים ומשרי מועקה. מן ההגיון הזה שרר במצב
של נדינות כמות, נגש האמן ברצינות לתקן; אותו הגיון מביאו בספרה ~~התחנונות~~ [צואת של]
להשקפת כל כחו הנפשי בעצבים יתר אובייקטיביים; ~~ב~~ההגיון טוב נכר אם
~~בחבה הרבה~~ בקשר שבין השלילה לאובייקטיביות ובין הרחבה הרבה המאגיה
אותו עתה אל רמברנדט; בזכות ההגיון הזה הביא רק במגע עם הנושאים
המגדלים את ציור החלומות לידי המונומנטליות.
הרחב אשר בכל הנומר אודות שאול אל נשא התפרש כענין אישי
בלבד: מעמקי ~~הנפש~~ הנפש שאליהם אנחנו יורדים בהדרכת אמנותו של
יהודי ~~מעט~~ זה, מעניקים לה את ערכה העל-אישי, ולחקר האישי כלו.